

At være er at være set

– et visuelt perspektiv
på sociale positioner

AF CAMILLA ELG

Sociale positioner er kropslige. Vores kropslighed erfares som synlig, og den bliver mødt med reaktioner på sit udseende. Desuden er væsentlige aspekter af vores relationer afhængige af, hvordan vi visuelt spejler hinanden. Denne artikel viser, at ved at styrke fokus på vores visuelle kropslighed, og på vores følelsesmæssige engagement i det at se og blive set, kan man udfolde en bredere forståelse af social positionering.

Det socialt konstruerede subjekt bliver til i fysiske rum, som i meget høj grad erfares visuelt. Sociale positioner leves som konkrete steder eller ruter i materielle rum indtaget af sansende kroppe. Disse steder og ruter formes af, hvordan vi bliver set, hvordan der reageres på vores kropslige tilstedeværelse, og hvordan vi visuelt oplever at 'passe ind'. Vi oplever 'os selv' som én, der bliver set. *Hvordan*, vi bliver set (elsket, underlig, mistænkelig, grim?), er en del af denne oplevelse. Det menneskelige subjekt bliver altså til i en erfaring af det, jeg kalder 'sethed'.

Det, vi *gør* ved vores sethed (bevægelser, formgivning og påklædninger af kroppen, handlinger, ytringer med mere), må forstås i forlængelse heraf. Der er altså en del af den menneskelige praksis, som må forstås som forsøg på at bearbejde sin 'sethed' hen imod de konkrete situationer og fysiske sammenhænge, som udgør (og forventes at udgøre) hverdagslivet. Disse bearbejdninger foreslår jeg, at vi kalder 'sethedspraksisser'.

Dette visuelle perspektiv på social positionering har jeg udviklet i arbejdet med min ph.d.-afhandling *Set og overset. Unge kvinder med indvandrerbaggrund i Danmark* (2005). Jeg har udviklet det, fordi jeg i analysen af mine kvalitative data oplevede at mangle en tilgang. Jeg ønskede at omfatte erfaringer med sanselige og følelsesmæssige dimensioner af socialisering, som ikke kunne håndteres tilfredsstillende med foreliggende semiotisk inspirerede analyser af for eksempel ‘stil’ (Hebdige 1979) og ‘kropstegn’ (Søndergaard 2000, Staunæs 2004).

Jeg præsenterer perspektivet som et forslag til en analytisk tilgang i arbejdet med sociale positioner og sociale relationer. Som antydnet er det udviklet i arbejdet med blandt andet kønnede, ‘racialiserede’, etniciserede og aldersmæssige positioneringer, men jeg mener, at sethed er en vigtig dimension i menneskelig socialisering generelt. Som jeg imidlertid vil vende tilbage til senere i artiklen, er der dog stor forskel på, hvordan sethed erfares. Oplevelsen af at være forskellig, af at være minoriseret og af at være ‘out of place’ er ofte forbundet med heftige og ubehagelige oplevelser af sethed. Derfor mener jeg, at perspektivet er vigtigt at have med, når man for eksempel studerer køn, etnicitet, ‘race’ og klasse – og intersektionelle processer her imellem. Jeg ser orienteringen mod sethed, og den kropslige erfaring den indebærer, som én af flere væsentlige tilgange til social positionering og social konstruktion af menneskelige individer. Den kan med fordel kombineres med andre tilgange, for eksempel en analyse af institutionelle forudsætninger for relationer eller af diskursive formationer i personlige narrativer. Det sidstnævnte vil blive eksemplificeret nedenfor.

I denne artikel vil jeg skitsere, hvordan det, jeg kalder sethed, i praksis former den individuelle kropslighed. Jeg vil udpege teorier, der bidrager til skitsen og desuden give et empirisk eksempel på, hvordan tilegnelse af bestemte ‘sethedspraksisser’ omkring dagligdagsting som spisning og om-

klædning i skolen spiller en afgørende rolle for den subjektive oplevelse af at være ‘sig selv’.

KROPPEN SOM ‘KOLLEKTIVITETSPRINCIP’

Pierre Bourdieu (1990, 1995, 2000) tematiserer den sociale konstruktion af det individuelle med et fokus på kropslige erfaringer. Han påpeger, at kropsligheden på en dobbelt måde er involveret i relationen mellem det individuelle og det sociale. På den ene side finder Bourdieu, at kroppen *utvivlsomt* fungerer som et *individuationsprincip* (Bourdieu 2000: 133). Den optager et punkt eller sted i rummet, den har sin specifikke tid og har altså nogle sanselige karakteristika, som forklarer, at den begrebsliggøres adskilt fra andre kroppe. Bourdieu hævder, at det er denne beviselige ‘isolation’ af kroppen, der forhindrer erkendelsen af, at den også er et *kollektivitetsprincip*:

Having the (biological) property of being open to the world, and therefore exposed to the world, and so capable of being conditioned by the world, shaped by the material and cultural conditions of existence in which it is placed from the beginning, it is subject to a process of socialization of which individuation is itself the product, with the singularity of ‘self’ being fashioned in and by social relations. (Bourdieu 2000: 134)

Denne ‘biologiske’ evne er ikke en natur ‘før’ det sociale – den biologiske impuls er at socialisere sig. Evnen til den åbenhed, Bourdieu nævner i citatet, er den *mimetiske evne* (Bourdieu 1990), som allerede Walter Benjamin (1936) påpegede som central for forståelsen af menneskelige samfund.

Walter Benjamin (1936/1994) beskriver den mimetiske evne som *tilskyndelsen til at blive Anden*. Det er et navn for en impuls til at blive, hvad vi sanser, ikke fordi vi vælger det men som et udslag af en spontan

kreativitet. Denne impuls har mindst to slags effekter: For det første en evne til at imitere, hvad vi sanser, og kopiere det sansede med vores krop. Evnen til at imitere er afgørende for at reproducere praksisformer og etablere fællesskaber i kraft af fælles væner – hvilket er noget af det, Bourdieu betoner som afgørende i socialiseringen (Bourdieu 1990, 1995, 2000). For det andet en evne og tilbøjelighed til spontant at leve os ind i andre levende væseners kroppe og, samtidig, i deres følelser i kraft af en blot sanset forbindelse. For eksempel når man ser et andet menneske, der er ked af det, og oplever sig hensat til dets aktuelle følelser. I det sociale rum spiller denne impulsive berørthed, denne spontane indlevelsessevne i andre mennesker, en bastant rolle for, hvordan situationer opleves, hvordan relationer udfolder sig, og hvordan kommunikation forløber (Bråten 1998).

Den mimetiske evne giver en *udsat* kropslighed, netop fordi den *må* sanse og føle – og fordi den impulsivt bestræber sig på at genspejle disse sansninger. Kropsligt indordnes vi uafvendeligt i vores verden, spejler og tilpasser os de dominansrelationer, der former vores almindelige omgivelser. Samtidig er det derfor, at kropsligheden, almindeligvis, giver den individuelle mulighed for at *handle* specifikt, umiddelbart og passende:

Exposed to the world, to sensation, feeling, suffering, etc., in other words engaged in the world, in play and at stake in the world, the body (well) disposed towards the world is, to the same extent, oriented towards the world and what immediately presents itself there to be seen, felt and expected: it is capable of mastering it by providing an adequate response, having a hold on it, using it (*and not decoding it*) as an instrument well at hand... (Bourdieu 2000: 142, min kursivering)

Det vanlige betones som afgørende hos Bourdieu, fordi det netop er gennem vænen, at vi opnår en umiddelbar mestring af

vores omgivelser som kropsligt vilkår. Det handler om, at den sociale og materielle verden må blive 'naturlig' for os, for at vi kan være tilpas i den. Michael Taussig beskriver den mimetiske evne som: "that nature culture uses to create second nature, the faculty to copy, imitate, make models, explore difference, yield into and become Other" (Taussig 1993: xiii).

Han undrer sig over, at teorierne om menneskelivets formgivning gennem social konstruktion ikke i højere grad har beskæftiget sig med den naturlighed, hvormed vi trods alt går til verden: "Not enough surprise has been expressed as to how we nevertheless get on with living, pretending – thanks to the mimetic faculty – that we live facts, not fictions" (Taussig 1993: xv).

Som vi senere skal se, er denne kulturelle naturlighed, denne oplevelse af at passe til sin verden, slet ikke noget, alle har adgang til hele tiden.

FORSKELLIGE TILGANGE TIL DET AT SE

De prægninger af individet, den mimetiske evne giver anledning til, kan ikke begribes tilstrækkeligt præcist som blot sprog, som diskursive formationer af narrativer og tegn. Meget af den mimetiske indlevelse og genspejling, som mennesker foretager, bliver aldrig bevidst og genstand for refleksion. Den foregår ikke først og fremmest som symbolsk produktion af tegn og fortællinger i en eller anden form. Groft sagt er det meningsfulde i dette perspektiv ofte, om man kan gøre det samme og indleve sig i det, der gøres – og *ikke* hvad det gjorde 'symboliserer'.¹ Derfor fremdrager dette perspektiv på den sociale konstruktion af kroppen nogle dimensioner, som har det med at blive glemt eller negligeret i forståelsesrammer, der betragter al menneskelig betydningsdannelse som diskursiv, som for eksempel Judith Butlers (Butler 1990, 1993, 2007). Samtidig er det vigtigt at fastholde, at den diskursive betydningsdannelse er overordentlig vigtig, og at den

spiller sammen med de mimetiske processer.

Frem for et menneskeligt væsen, der 'inde' fra sin veldefinerede krop ser 'ud' på verden og aflæser og fortolker den, giver inddragelsen af den mimetiske evne mulighed for at forstå menneskelig væren som både seende og set. Hvad vi *ser*, er i bred forstand gennemstrømmet af, hvordan vi ser andre se os, og hvordan vi erfarer vores tilstedeværelse i sansede og følte fysiske situationer. Dette involverer en fænomenologisk tilgang til kropslighed, som ikke skal tilskrives Bourdieu og Taussig, men som blandt andre Maurice Merleau-Ponty har udviklet væsentlig teori omkring:

Merleau-Pontys more stringent and radical analysis of perception unveiled that, far from being at the vertex of a perspective pointing out into an environment, we are 'out there' among the physical things. This is in just as literal a sense as when the matter is about taking part in sociocultural communities. [...] Meaning is not confined by physical location, and we are not *in* our bodies. We *are* lived, intentional bodies, immediately occupied by and situated in meaningful physical, social and cultural matters.

(Kurt Dauer Keller 2001: 384)

Vi er ikke bare situerede i den materielle verden. Vi er radikalt engagerede, og det er udgangspunktet for vores perception.

Taussig påpeger, at forskellige forståelser af perception indebærer forskellige teorier om kropslighed: Så længe kroppen ses som en rent visuel entitet, hvis overflade blot kan observeres og aflæses som tegn, har man både at gøre med en form for forestilling om kroppen som et objekt, der kan adskilles fra bevidsthed og fortolkning – og om synssansen som en registrerende mekanik, som blot fodrer hjernen med information. (Taussig 1993)

Teorien om den mimetiske evne gør op med forestillingen om, at synssansen kan adskilles fra andre sanser. Vi føler det, vi

ser, vi kobler umiddelbart synsindtryk sammen med taktile og følelsesmæssige erfaringer og vores tilvænninger til verdens stoflighed. Vi kan for eksempel ved blot at se et materiale fornemme i kroppen, hvordan det føles. Taussig kalder det, inspireret af Walter Benjamin, for *synets taktilitet* (Taussig 1993).² Dermed modarbejder han en teoretisk adskillelse af synssansen fra andre sanser, som oftest spiller sammen med konstruktionen af en 'objektiv' betragterposition på verden. Forestillingen om den 'rene' betragterposition understøtter, påpeger Taussig, en individualistisk forståelse af mennesket som værende i stand til at indtage en uberørt position afskåret fra andre, hvorfra det kan betragte og afkode verden og rationelt vælge og handle på den baggrund. Når den mimetiske evne inddrages i forståelsen af den individuelle erfaring, påpeges denne individualistiske forståelses utilstrækkelighed. Mennesket indtages taktilt og sanseligt af de andre kroppe, det møder, af 'den Anden'. Det indebærer samtidig, at det indtager den Andens sanselige og følelsesmæssige position i en impulsiv medleven:

Kropsstillinger og bevægelser, ansigtsudtryk og minespil, lugter og lyder, tonefald og stemmeleie er blandt de forhold som bliver sanset direkte og som påkaller følelsesmæssige fornemmelser i en spontan og ureflekteret forstand. Derfor er følelsesdomenet ikke bare et innenpersonligt domene, men dreier sig om *mellompersonlige* processer. (Bråten 1998: 10)

Et perspektiv, der inddrager den mimetiske evne, giver mulighed for at betragte menneskelig sethed som en kompleks og medrivende udveksling, hvor *de mennesker*, man ser, de mennesker, man ser *se på een*, og det, man (i kraft af den radikale medfølelse) *ser de andre føle*, glider sammen med både ens oplevelse af 'egen' kropslighed og af ens 'egne' følelser. Nedenstående empiriske eksempel illustrerer denne udveksling.

INTERVIEWS MED OPMÆRKSOMHED PÅ SETHED

Mit arbejde med sethed og sethedspraksisser tog form, da jeg gennemførte mit ph.d.-projekt fra 2001 til 2005. Projektet var tilknyttet AMID, Akademiet for Migrationsstudier i Danmark, Aalborg Universitet. Målet var at undersøge, hvordan unge kvinder med indvandrerbaggrund oplevede deres situation i Danmark, og hvordan de forstod deres position. Jeg producerede et empirisk materiale bestående af primært semistrukturerede kvalitative interviews med unge kvinder med 'indvandrerbaggrund'.⁴ I dette arbejde var der et fokus på forskellige aspekter af hverdagslivet med vægt på situationer og beskrivelser af konkrete handlinger. Der er altså tale om interviews, som eksplisit kommer rundt om påklædning og oplevelser med at blive set på bestemte måder, men som tematisk breder sig ud, fordi udseende og påklædning i projektets ramme forstås som noget, der ikke kan betragtes adskilt fra hverdagslivet og erfaringer, praksisser og handlinger mere bredt.

I alt interviewede jeg 25 unge kvinder med bopæl i Danmark. 20 med 'indvandrerbaggrund' og 5 med 'fastboende' baggrund.³ De fleste blev interviewet både i et gruppeinterview og et individuelt interview, men nogle blot i én af delene. I de kommende afsnit præsenterer jeg materiale fra mit interview med B, som jeg kun interviewede individuelt. Interviewet er valgt som illustration, fordi det giver beretninger om de komplekse udvekslinger af sansninger, følelser og spejlinger, der er forbundet med at indgå i en social gruppering.

EN ILLUSTRERENDE CASE

Analyserne af projektets interviews bygger på to overlejrede forståelsesrammer. Den ene er den ovenfor skitserede forståelse af vores kropslige indlejretthed i det sociale og den mimetiske evnes betydning herfor. Den anden ramme er diskursanalytisk. Heri fokuseres opmærksomheden på, hvordan po-

sitioner og andre betydningsenheder bæres oppe gennem deres henvisning til 'bagvedliggende' og generaliserede betydningsstrukturer i samfundet. Altså henvisninger, der væver den aktuelle situation og de individer, den involverer, ind i et samfundsmæssigt, diskursivt bagtæppe. Der er tale om semiotiske betydningsdannelser, for så vidt der dannes tegn i kraft af en sproglig eller sproglignende struktur. Sådanne tegn kan også være visuelle symboliseringer og, for eksempel, 'kropstegn' på den synlige krop (Butler 1993, Søndergaard 2000, Staunæs 2004). I analyser af oplevelser af konkrete, positionerende situationer i hverdagslivet finder jeg, at de to forståelsesrammer supplerer hinanden godt. Følgende case giver eksempler på, hvordan det konkret kan foregå.

Jeg mødtes med B på hendes gymnasium. Her fik jeg blandt andet fortællingen om B's år positioneret som 'indvandrer' og 'flygtning' i Danmark.

B: "...Jamen altså, jeg synes det var rigtig hårdt, men nu, altså, altså det er faktisk – og det er sådan lidt utroligt synes jeg – at jeg *endelig* kan sige det, det er nu her i 2.g, at jeg egentlig er den, jeg er".

Fortællingen gives i et nu, hvor det, at jeg 'er den, jeg er', er noget særligt, og hvor selve artikulationen af at være det synes tiltrængt og savnet. Men hvad var situationen før? Hvad er jeg, når jeg *ikke* er den, jeg er? I de interviews, jeg fik i forbindelse med projektet, gives en hel del beretninger om dette. Beretninger, der artikulerer et 'jeg', et 'selv', 'mig' og 'mig selv' som følelsesmæssige, nogle gange fysiske oplevelser, som man kan være i eller ej, som man kan miste, som man må arbejde for at fastholde. Disse artikulationer kan, på trods af deres forskellighed, forstås som beskrivelser af individualitet, men de rækker over flere forskellige former for oplevelse, refleksion og fortælling af og om noget individuelt. De bruges ikke blot til at markere et stand-

punkt eller en oplevelse som personlig. De bruges også til at forklare eller navngive bestemte følelses kvaliteter og særlige former for erfaringer, som i høj grad er knyttet til kroppen, til kropslige fornemmelser og til oplevelser af sethed.

B's fortælling om sine første år i Danmark er præget af oplevelser af at føle sig fremmed over for den praksis, hun omgives af, og chokeret over udviklingen i situationer, hun tager del i. Hun fortæller om at ændre adfærd – og om at blive “integreret”:

Camilla: “Du har gået på efterskole?”

B: “Hmhm, det har jeg faktisk. Det var nok, det bedste jeg nogensinde har gjort eller valgt at gøre i mit liv, føler jeg. Eller her i Danmark i hvert fald. Der lærte jeg det – altså det – det var godt nok – det år at jeg blev integreret fuldstændigt, måske, eller ikke fuldstændigt, fordi jeg bliver jo stadigvæk – for hver dag der går – bliver jeg integreret lidt mere, fordi jeg – men jeg spiser lakrids, ikke, [begge griner] og een dag så tager jeg en, en anden dag tager jeg to, sådan, trinvis.”

Camilla: “Ja. Men hvad var der så godt ved det? [at gå på efterskole].”

B: “Det var bare det, at jeg kunne leve mig ind i det, ikke, den måde danskerne de lever på, at jeg sådan kunne være der 24 timer, og jeg kunne spise med dem, stå op og gå i seng med dem, altså på den måde at man var der hele tiden og hele tiden, hele tiden [gjorde] tingene sammen, så det var – det var rigtigt godt for mig. Ikke fordi at jeg var helt vildt glad for at gå der, mens jeg var der, jeg havde det ikke helt vildt godt [...], men *nu* kan jeg se, at det var bare *så* godt.”

B gik på efterskole, da hun havde været i Danmark i ca. halvandet år. Hun var kommet til Danmark fra Østeuropa som ung teenager med sine forældre. De var kommet som flygtninge. Hun havde allerede gået på forskellige skoler. Hun forstår ikke helt, at hun turde tage på efterskole. B bruger ofte ordet ‘integration’ om det, der

foregik, selv om det er et ord, jeg aldrig bruger som interviewer. Jeg præsenterer generelt mit ærinde med interviewet som et ønske om at høre om hendes dagligdag og specielt om oplevelser omkring påklædning og udseende. B er imidlertid rekrutteret til interviewet i kraft af sin baggrund som ‘indvandrer’, og hendes inddragelse af integrationsbegrebet er helt i tråd med en fremherskende diskurs omkring netop indvandrere i det danske samfund: Indvandre-re skal integreres og i særdeleshed integrere sig (Hervik og Rytter 2004). Denne politiske diskurs kan jeg tydeligvis ikke holde interviewet fri af: Mit forskningsfokus på ‘indvandrede’ kan ikke holdes fri af den aktuelle, danske integrationsdiskurs, selv om jeg undgår at sige ordet. Og B's fortælling om sig selv som ‘indvandrer’ er selvsagt også inderligt påvirket. Det, jeg kan bestræbe mig på, er at udfordre dens indforståethed ved at have et analytisk fokus på, hvad indvandrerordet og integrationsordet betyder for *hende*, og hvilke former for situationer erfaring, hun knytter dem sammen med.

B har været i Danmark i ca. 5 år, da jeg snakker med hende. Hun forekommer at være en populær og (med et ‘lærerblik’) velfungerende elev på et dansk gymnasium. Men besværet undervejs til dette ‘nu’ har hun en del at fortælle om. Det er en fortælling om at “leve sig ind” i det, der er “nyt”, og om de følelser, der er knyttet til den erfaring.

B: “Ja, nu kan jeg se, at det var rigtigt godt, at jeg... turde gøre det...[tage på efterskole] dengang, altså det var der, jeg sådan ligesom lærte altså det danske sprog sådan lidt mere – lidt bedre, ikke, og så var det også der, jeg lærte at spise, som danskerne gør [hun griner].”

Camilla: “Okay?”

B: “Jamen, det er bare sådan nogen ting – sådan nogen små ting.”

Camilla: “Hvad var det med at spise sin mad?”

B: "Ved jeg ikke, bare blandede det hele sammen [hun griner]."

Camilla: "[jeg griner] Ej, prøv lige at fortælle mig noget om det, det lyder enormt spændende."

B: "Øhm, det ved jeg ikke, det er bare [hun griner] – eller bare se hvordan de gør, altså på den måde, det ved jeg ikke, at de putter ovenpå, eh, det ved jeg ikke – bare alt muligt."

Camilla: "Hvordan de gør simpelthen med deres mad, og hvad man spiser sammen og..."

B: "Ikke fordi jeg altså gør det samme, eller – men det er bare fordi, det, synes jeg, var meget interessant at se. Også fordi, nu er jeg kommet på gymnasiet, så får jeg ikke det der chok een gang til, eller for første gang. Fordi så har jeg ligesom været igennem det [...] [Nu] synes jeg, det er meget godt, jeg har lært alt det på det ene år, ikke. Nu får jeg ikke det der chok: 'Åh! Hvad laver du?' [hun griner]."

Spisepraksis er en af de bemærkelsesværdige dimensioner, hun fortæller om at leve sig ind i. Men det er svært for hende at beskrive i detaljer, hvad det er hun 'lærer' i den forbindelse. Spisepraksis er muligvis en af de 'små ting' (i hvert fald når det handler om, hvor meget der kan fortælles om det), men det dukker under alle omstændigheder op gentagne gange i hendes beretning. At kende spisepraksis er med til at forhindre B i at få "det der chok", som har præget hendes første år i Danmark. Det vender jeg straks tilbage til.

B's forklaringer om, hvad hun *gør* i relation til den danske spisepraksis, hun har lært, er ikke helt samstemmende. Det var vigtigt at spise med danskerne på efterskolen, og hun har "lært" at spise "som" dem. Det betydningsfulde her synes ikke at være, hvad de specifikt *gør*, men at hun *kan gøre det samme*, sammen med dem. Det handler om, at hun gennem året på efterskolen har haft mulighed for kropsligt at tilegne sig en spisepraksis, så den nu, gennem tilvænning, er blevet en del af hendes kropslige 'reper-

toire'. Men snart efter denne konstatering fortæller hun mig, at det er "ikke, fordi jeg altså gør det samme", det var bare "meget interessant at se". Men hvad så med lakridserne? "...Een dag så tager jeg en, en anden dag tager jeg to". Det er tilsyneladende både vigtigt at tilegne sig den praksis, der er dominerende dér, hvor hun er, at kunne udføre den og at fortælle, at hun ikke gør det.

Med denne flerstemmighed i interviewet kan jeg påpege en vigtig pointe i min analyse af disse beretninger. B fortæller både, at hun gør det samme som de andre, og at hun ikke gør det samme. Begge dele forekommer at have forankring i hendes hverdagsliv. Men på forskellig måde, vil jeg påstå. B's udsagn om 'ikke at gøre det samme' kan læses ind i en samfundsmæssig kontekst, hvor individualiserende diskurser er overordentligt dominerende (Phillips 2007). Et samfund, hvor det er vigtigt narrativt at kunne fremstille sig som et uafhængigt, selv gjort individ. På den anden side kan hun byde på situerede beskrivelser af, hvordan det, for alle mennesker, er nødvendigt i et eller andet omfang at gøre som de andre gennem kropslig spejling, for overhovedet at komme i gang med at være.

Med de overlejlrede analytiske rammer (den mimetiske og den diskursanalytiske) kan jeg altså dels analysere de praksisser, B fortæller om, og den fortælling, praksisserne fremstilles i. De spisepraksisser, B omtaler, går under det, jeg kalder sethedspraksisser. B's opmærksomhed handler dels om hvad, der sker i hende, når hun *ser mennesker* omkring sig gøre ting 'med deres mad', som er chokerende, dels om hvor vidt hun *ser sig selv* falde ind *sammen* med dem. Det handler om grader af kropslig velkendthed og 'tilpashed', oplevet gennem hovedsageligt visuelle sansninger af, hvad omgivelserne gør – og hvordan hendes egen gøren falder ind i dem. Med andre ord en opmærksomhed på, hvordan det, man ser, stemmer overens med ens billede af sig selv som *set*: Ens sethed.

DET DER CHOK

“Nu får jeg ikke det der chok”, citerede jeg B for at sige ovenfor. Jeg spørger senere B, om hun vil beskrive en situation, hvor hun oplevede sådan et chok, som hun nævnte:

B: “Øhmm, jeg ved ikke om hvordan det lyder i dine ører, men altså for mig var det et kæmpestort chok, det var stadig, mens vi var [...] på det der asylcenter. Og så var der ikke nogen skole. Så ville min mor og far sende mig ind i den danske skole, der lå i byen, og det var bare sådan et chok for mig, og bare ‘Oh, my god’, fordi, der – hvad hedder det, idræt, ikke, så badede alle pigerne bare nøgne, sådan, og det var bare det største chok for mig, og jeg kom – jeg kom hjem, og jeg græd, og jeg var fuldstændig ‘åhhh!’ Det er en anden kultur, ikke, det kan godt være, man gør det dernede i [førstelandet]⁵ lige nu, det gjorde man bare ikke, dengang jeg var der, og så var det bare – jeg tænkte bare: ‘Hvad sker der?’, det var bare et chok for mig.”

Camilla: “Men det var simpelthen også sådan, at du kommer ind, og du var slet ikke forberedt på det? Eller?”

B: “Overhovedet ikke, altså, jeg blev bare smidt ind i den der klasse af mine forældre, det fortryder de stadigvæk, at de bare, jeg fik virkelig bare et, ja, traume. Det var virkelig bare hårdt, at bare skulle smide sit tøj, når der var 1000 danskere og så lille mig, det var – det er hårdt. Og sådan – det gad jeg ikke mere efter en uge...”

B holdt op på skolen efter en uge. Senere i interviewet spørger jeg hende, om oplevelsen af chok også er noget, hun kan “mærke i kroppen” – om hun mærker et ‘ubehag’, som hun havde nævnt i andre sammenhænge.

B: “Jamen det gør jeg specielt der, hvor jeg har fundet ud af, at pigerne de sådan, altså badede nøgne efter idræt, og så – der havde jeg det faktisk meget dårligt.”

Camilla: “Ja, hvordan oplevedes det?”

B: “Fordi altså først så smed de bare tøjet, så gik de bare i bad, ikke også. Jeg sad bare der, jeg var overhovedet ikke forberedt på det – havde ikke et håndklæde med eller noget, det var bare sådan ‘huh!’ Og så – så var det ubehageligt, fordi man sad der bare, ikke, og så, så gik jeg hen til lærerne, og så sagde jeg også – det ved jeg ikke, hvad jeg sagde, men det var sådan meget... Og der – da følte jeg mig sådan, at alle andre, ikke – det er bare det der, at man tror, at – ja, man føler sig dårligt tilpas ikke – så er det, fordi man tror, at andre lægger mærke til det, ikke. Fordi man tror, at man har fået al opmærksomhed rettet mod een, og så føler man sig sådan: ‘Åh nej!’ Og så tænker man også på, om andre har nogen forventninger til en og... Lige dér, da var jeg meget, meget sådan, ja, så dårlig fordi, hvordan var det normalt? Jeg vidste ikke noget om det...”

B svarer ved at give mig en situeret beskrivelse af hændelsen: Den rækkefølge, de andre piger gør tingene i, og B’s position i rummet. Det vækker ubehag at føle, at “man har fået al opmærksomhed rettet mod én” på denne måde, uden at vide hvad der er “normalt”. Beskrivelsen af hendes oplevelse af positionens sethed er bemærkelsesværdig – forskelligheden er et problem i sig selv. Det, at hun “bare” sidder, er jo påfaldende, fordi det simpelthen er noget andet, end hvad alle andre gør. Det fællesskab i kraft af delt praksis, som de andre piger i klassen fremviser, når de går i bad for øjnene af B, er ikke tilgængeligt for hende – hun er ude af stand til at gøre som dem, slet og ret. Denne fremmedhed, som opstår i kraft af manglende spejling mellem B og ‘de andre’, berører den mimetiske evne. Den overvælder B som en kropslig følelse. B er fysisk upassende, og det gør hende fysisk “dårligt tilpas”.

Chokoplevelsen, B beskriver, er et slående eksempel på voldsomheden af den kropslige udsathed, mennesket lever i, med setheden som vilkår. Det er bare hovedsageligt, når man på en eller anden måde er

upassende, at udsatheden bliver følelig. Når man lever sig ind i B's oplevelser, bliver det ganske klart, at det er et privilegium at slippe for "det der chok" i sin dagligdag. Det er kropsligt anstrengende (og intimiderende) at være upassende.

AT BLIVE DEN, MAN ALTID HAR VÆRET
B fortæller således videre:

B: "Jeg havde det bare så dårligt med det, altså sådan, men så videre i folkeskolen, der skulle jeg igen til det, ikke [at bade med klassen efter idræt], og der havde jeg det også meget, meget, meget dårligt, og nu virker det bare så let og – synes jeg sådan, lige nu, fordi – ej, nu laver jeg bare alle mulige ting, ikke. Ja, det er utroligt, så hurtigt mine grænser de nogen gange flytter sig. Men alligevel, selv om de flytter sig hurtigt, så er det bare, så er det så hårdt, ikke, lige der, men altså, nu er det ikke noget problem længere."

B fortæller om, hvordan det opleves at flytte sine grænser for at kunne deltage uden at føle ubehag i de institutionelle sammenhænge, der er blevet en del af hendes dagligdag i Danmark. For at kunne gå i skole, for at kunne deltage i måltider, gå til sport. Det handler om at kunne tage alt tøjet af på steder, hvor du aldrig ville have gjort det før, spise ting, du aldrig ville have spist – intime former for praksistilegnelse. Det er det, B kalder at blive "integreret". Det er en proces, der er følelsesmæssigt meget udfordrende og indimellem chokerende. Det er blevet mindre hårdt, fordi hun, da jeg snakker med hende, oplever at være i en situation, hvor en stor del af arbejdet med at 'flytte grænser' er gjort.

Der er tilsyneladende et paradoks i den måde, hun beskriver resultatet af dette arbejde. Hun føler både, at nu er hun 'den B, hun altid har været', og at nu har hun forandret sig! Det at 'vende tilbage' til den, 'jeg altid har været', kan imidlertid forstås som en oplevelse af (igen) at kunne spejle

sig i de 'andre', der omgiver én, etablere fællesskaber ved at dele praksis, gøre hvad der er kropsligt forventeligt og 'normalt'. Det mimetiske analyseperspektiv foreslår altså en tolkning, der overkommer den paradoksale læsning af hendes udsagn. Det, hun "inderst inde gerne vil", og det, hun oplever sig selv "give udtryk for", er kommet på bølgelængde:

B: "[...] At jeg sådan er den [B], som jeg altid har været i [førstelandet], ikke, den der er superglad og snakker med alle og... opfører sig sådan, som hun inderst inde gerne vil og – ja, også at kunne give udtryk for den, man er, ikke, og det kunne jeg ikke sådan rigtig dengang, hvor jeg ikke var så sikker på mig selv og ikke var så sikker på dansk, hvordan jeg talte og sådan noget."

De forandrede omgivelser og de forandrede praksisser har tilsyneladende ikke så stor betydning for følelsen af 'være den, man er' som selve det at opleve, at man er kropsligt passende, at man kan 'danse dansen'. B's fortælling giver altså eksempler på, hvordan setheden præger selve oplevelsen af at 'være'. Med analysen har jeg vist, hvordan situerede, vanliggjorte praksisser spiller ind i denne sethed, fordi vi oplever at være passende, inkluderende og acceptable, når vi relativt uforstyrret kan spejle os kropsligt og visuelt i 'de andre'. Jeg har dermed også vist, at når teorier om den mimetiske evne inddrages i arbejdet med sociale positioner, bliver det muligt at italesætte noget, der på afgørende vis supplerer symbolske betydninger og diskursive formationer. Det bliver muligt at beskæftige sig analytisk med, hvor følelsesmæssigt afgørende det er, i sociale relationer, simpelthen at gøre det samme.

NOTER

1. Jeg håber, at det empiriske eksempel nedenfor illustrerer denne pointe.
2. Min oversættelse fra det engelske ‘tactility of vision’.
3. Det vil sige, at hovedparten af forældre og bedsteforældre havde også (haft) bopæl i Danmark.
4. Jeg valgte i sin tid at bruge ordet ‘indvandrer’ også om flygtninge, fordi det kunne siges at fokusere på den fysiske bevægelse foretaget af mennesker mellem forskellige sociale (nationale) rum. Jeg er siden blevet mere skeptisk over for begrebet på grund af dets tilknytning til tænkningen nationale territorier.
5. ‘Førstelandet’ er det ord, jeg vælger at bruge i projektet til anonymiseringen af det land, respondenterne eller deres familier er udvandret fra.

LITTERATUR

- Benjamin, Walter (1936/1994): Kunstværket i dets tekniske reproducerbarheds tidsalder, i *Kultur og Klasse*, 22. årgang, nr. 1, 1994.
- Bråten, Stein (1998): *Kommunikasjon og samspill. Fra fødsel til alderdom*. Tano Aschehough.
- Bourdieu, Pierre (1990). *The logic of practice*. Stanford University Press, Stanford.
- Bourdieu, Pierre (1995): *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dommekraften*. Pax Forlag, Oslo.
- Bourdieu, Pierre (2000): *Pascalian meditations*. Polity Press, Cambridge.
- Butler, Judith (1990): *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, New York.
- Butler, Judith (1993): *Bodies that matter. On the discursive limits of “sex”*. Routledge, London & New York.
- Butler, Judith (2007): Performativitetens sociale magi, i Dorte Marie Søndergaard (red.): *Feministiske tænkere. En tekstsamling*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Elg, Camilla (2005): *Set og overset. Unge kvinder med indvandrerbaggrund i Danmark*, upubl. ph.d. afhandling, Aalborg Universitet.
- Hebdige, Dick (1979): *Subculture: The Meaning of Style*. Methuen, London.

- Hervik, Peter og Rytter, Mikkel (2004): Med ægteskab i fokus, i Kofod Olsen et al (red.): *Ægtefællesammenføring i Danmark*, Udredning nr. 1, 2004, Institut for Menneskerettigheder.
- Keller, Kurt Dauer (2001): Intentionality in perspectival structure, i R. Barbaras, M. Carbone og Leonard Lawlor (eds.): *Chiasmi International. Trilingual Studies Concerning Merleau-Ponty’s thoughts*. Clinamen Press, Manchester m.fl.
- Phillips, Anne (2007): *Multiculturalism without culture*. Princeton University Press, Oxford.
- Staunæs, Dorte (2004): *Køn, etnicitet og skoleliv*. Forlaget Samfundslitteratur, Gylling.
- Søndergaard, Dorte Marie (2000): *Tegnet på kroppen. Køn: Koder og konstruktioner blandt unge voksne i akademia*. Museum Tusulanum, København.
- Taussig, Michael (1993): *Mimesis and alterity. A particular History of the Senses*. Routledge, London & New York.

SUMMARY

To be is to be seen – a visual perspective at social positions

This article claims that a strengthening of the emphasis on visual embodiment in the analysis of social positions is much needed. It works with the application of an analytic framework inspired by theories of ‘the mimetic faculty’ and phenomenological theories of embodiment. This creates a focus on experiences of being seen; experiences of one’s ‘seenness’. With an empirical illustrative case, the article shows how this framework makes it possible to address feelings and sensations that are formative of the experience of one’s own individual position.

Camilla Elg, ph.d., post doc.

FREIA

Aalborg Universitet